

ביאורים ומילואים - על סדר ההדף היומי

פסחים ע"ח עמוד א'

בגמ', כיון דאמר דם אף על פי שאין בשר הציץ מרצה על אכילות למאי הלכתא, אלא למיקבעיה בפיגול, ולאפוקי מידי מעילה קמפילגי.

א. בספר זכר שלמה (עמ' תצ"ט) מביא [הרה"ג ר' שלמה גולדשטוף חדב"נ הרב מטשעבין זצ"ל] מגיסו הקדוש ש"ב הרה"ג רבי יעקב ווידענפלד הי"ד [בנו של הרב מטשעבין זצ"ל, וחתן דו"ז הג"ר חיים הלוי קאננער אבד"ק טשחויב ודומ"ץ קראקא זצ"ל] שהקשה: "בש"ס פסחים דף ע"ח איתא הציץ מרצה על האכילות ומשולי לי' כטהור ומהני למקבע בפיגול ולאפקינהו מידי מעילה, וקשה מש"ס מעילה (י) "אמר רבא הכל מודים שאם נהנה מבשר קדשי קדשים שנטמא (קודם זריקה), ומאימורי קדשים קלין לאחר שהעלן דפטור. פשיטא, מאי קא מפסיד. מהו דתימא בשר קדשי קדשים שנטמא אית ליה מצות שריפה לכהנים, אימורי קדשים קלין איכא מצוה להפוכי בצינורא, קמ"ל דלא. ופירש"י דמיירי אפילו קודם זריקה יצא מידי מעילה בנטמא. ואמאי קאמר דציץ משוי לי' כטהור לאפקיע מידי מעילה, הא אף קודם זריקה אין מעילה בנטמא וצע"ג". ובהערות בשולי הגליון, העיר גיסם ר"י טשעבין הג"ר ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל בעל הברכת שמעון: "ואולי י"ל עפ"י מ"ש רש"י במעילה שם וז"ל: ואם תאמר הא אמרינן בפרקין דלעיל (מעילה ה.) הפגול לעולם מועלין בו, ולא פרכינן מאי קא מפסיד, היינו טעמא דמועלין בו הואיל ומרצין לפגול, דחשיב כולי האי דצריך זריקת דמים לקובעו בפיגול, חשיב נמי דמועלין בו אף על גב דלא מפסיד עכ"ל רש"י. ולפ"ז י"ל דפגול אף על פי שנטמא מועלין בו, וציץ מהני ככה"ג לאפקינהו מידי מעילה".

ב. ובעניי יש לי להעיר על דבריהם דלא הזכירו דבספר ברכת הזבח (שם) עמד בזה הדיוק, והבין דזו היא קושיית התוס' שם (ד"ה הכול מודים) וז"ל התוס': "וא"ת האי בשר קדשי קדשים שנטמא היכי דמי, אי קודם זריקת דמים אמאי אין מועלין והא יוצא דקודם זריקה אמר רבי אלעזר לעיל בספ"ק (י) דמועלין ואף על גב דטעון שריפה, ואפילו ר' עקיבא לא פליג אלא בנהנה לאחר זריקה משום דאתיא זריקה ומפקה מידי מעילה, אבל קודם זריקה מודה דמועל דלא חזו והוי קדשי ה'. ונראה לפרש דהכא מיירי בנטמאת לאחר זריקה, וקא משמע לן אף על גב דאיכא מצות שריפה עליה מ"מ מכי זריק חשיב נעשית מצותו כיון דלא צריך בגדי כהונה במצות שריפה". ותמה הברה"ז על התוס': וקשה הא תנינן להדיא במתני' דריש מכילתין איזהו שהיתה לה שעת היתר שלנה או שנטמאת, ומאי קאמר ס"ד הואיל ואית בה מצות שריפה לכהנים, כיון דכבר יצתה מידי מעילה ע"י זריקה, ופשיטא דאין בה מעילה עוד כיון דממונא דכהן הוא. ולכך הגיה הברה"ז ז"ל בתירוץ התוס' דמיירי שנטמא קודם זריקה ונהנה לאחר זריקה, ואפ"ה אין בו מעילה, משום דהציץ מרצה, וכדתיניא בתוספתא (מנחות פ"ד ה"ח), ועיי"ש דכן מבאר אף דברי רש"י הנ"ל. ועי' בקרן אורה (שם) דעמד על דברי הברכת הזבח, ומתרץ באופן אחר.

אמנם, הקושיא נכונה אליבא דהרמב"ם, כדכתב השפת אמת שם, דהרמב"ם (פ"ג ממעילה ה"א) כתב להדיא, דין דרבא קודם זריקה דליכא מעילה בנטמא, ומאידך פסק דרק אחר זריקה נפטר ממעילה, וכתב השפ"א שם דאולי להרמב"ם הכוונה שאיכא מעילה מדרבנן עד לאחר זריקה עיי"ש, אך גם השפ"א בריש דבריו כתב דעל הגמ' לא קשה כדלמד הברכת הזבח בסוג' דמיירי שנטמא קודם זריקה ומעל לאחר זריקה עיי"ש.

בגמ', והא תניא אחד זה וכו' דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד וכו'.

ג. והנה ביומא (נ.) רצתה הגמ' לתלות פלוגתת ר"מ ור"י, אי טבילה בזמנה מצוה, ומוכיח דר"י סבר דטבילה בזמנה מצוה. והתוס' שם (ד"ה וסבר ר"י) כתבו: "לא הוה מצי לשנויא ההיא דלעיל רבי יוסי בר' יהודה היא דסבירא ליה בפרק המפלת (נה"ט) לאו מצוה היא, וכה"ג משני לקמן שיליה מכילתין (יומא פ"ג). וי"ל דכיון דפליג בהדיא ר"מ שמע מינה דרבי יוסי בר חלפתא הוא שהיה חבירו בר פלוגתא". ויש לעיין אמאי לא הקשו התוס' הכא, דאולי הברייתא דר"י שחלק עם ר"א שאין הציץ מרצה על אכילות הוא ר"י בר יהודה, וברייתא דכהן גדול קודם יוה"כ צריך הזאה הוא ר"י בר חלפתא, והו"מ למימר דר"י בר יהודה סבר דטומאה הותרה בציבור, ומה שצריך הכה"ג הזאה הוא ר"י בר חלפתא. ואולי כיון דמסיק בגמ' דרבי יוסי פליג אסתם מתניתין דחמשה באים בטומאה, וסתם מתניתין ר"מ, א"כ שייך שפיר תי' התוס' דר"י בר חלפתא הוא הבר פלוגתא של ר"מ, אך קשה להולמו, דמסתמא כוונת התוס' שם ביומא היה, דבאותה הברייתא חלקו ר"מ ור"י, ולכך הוא ר"י בר חלפתא, ולא שר"י בר יהודה לעולם לא יחלוק על מימרא דר"מ, ולא ראיתי למי שיעמוד בזה, וצ"ב.

ד. ואולי ממה שהגמ' העמידה דברי ר"י כרבי יהושע, משמע דהוא רבי יוסי בר חלפתא דמשמע לקמן (ק"ג) גבי יקנה"ז שהיה תלמידו של רבי יהושע. ולעומת זאת רבי יוסי בר יהודה לא יתכן שנחלק על רבי אליעזר רבו, וכדמשמע להלן (צ"ד): גבי הגדרת דרך רחוקה, דר"י בר יהודה היה תלמיד של ר"א. אך באמת דז"א, דר"י בר יהודה לא יכול היה להיות תלמידו של רבי אליעזר, שחי כמה דורות לאחריו, והוא היה בנו של התנא רבי יהודה בר אלעאי (מנחות פ"ג). והיה בר פלוגתיה וחברו של רבינו הקדוש (פ"ד ס"ב. בכורות נ"א.), ולכן סתם רבי המשנה אליביה (עיהובין ל"ח: רש"י ד"ה פעמים) "שראה רבי דבריו במקומות הרבה ושנאן במשנה סתם". וכן חזינן לקמן (ק"ב): "שלשה דברים צוה רבי יוסי בר יהודה את רבי". וע"כ מה שאי' לקמן (צ"ד): שר"י בר יהודה אמר משמו של רבי אליעזר, לא שקיבל ממנו, אלא קיבל בשמו. וא"כ אף מה שרצינו לומר שר"י בר חלפתא היה תלמיד רבי יהושע אינה ראיה, דאולי גם הוא רק אמר בשמו אך לא שקיבל ממנו, וצ"ב.

בגמ', ואי ס"ד קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הזאה כלל וכו'.

ה. הגבורת ארי (יומא ה.) הקשה, דהא שעיר החיצון נאכל במוצאי יוה"כ, ואמרינן לעיל דבמקום דאיכא שיריים לאכילה לכו"ע לא אמרינן טומאה הותרה בציבור, וא"כ הו"ל למיפרך דזהו טעמו דרבי יוסי דסגי ליה בהזאת ג' וז'. ותירץ הגבורת ארי דודאי הזאות האלו הם רק מעלה וחומרא יתירא לחוש שנטמא בטומאת מת, וע"כ לא עשו מעשה לחוש רק משום קרבנות דעיקר כפרה ביוה"כ תלויה בהם, וכגון פר ושעיר שמרובה כפרתן, ועוד שנכנסין בקודש הקדשים, אבל משום שעיר החיצון ואכילתו לא חיישינן, דמאי אולמיה כפרתו מכל קרבנות הציבור. ועיין מש"כ בהחור העילוי מו' משה יהודה אריה [ג' הג"ר מנחם הי"ד] זמבא ז"ל בספרו גור אריה יהודה (ס' ט"ז, אות י"ג) ליישב בכמה דרכים קו' הגבורת ארי בפלפול ובחריפות.

פסחים ע"ח עמוד ב'

בגמ', אלא רב דאמר כרבי נתן, דאמר אכילת פסחים לא מעכבא.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

1. והנה בזבחים (ק.) שקיל וטרי בנטמא למת מצוה בערב פסח, וקאמר שם "רבא אמר אידי ואידי אחר חצות, ול"ק כאן קודם ששחטו וזרקו עליו, כאן לאחר ששחטו וזרקו עליו. א"ל רב אדא בר מתנה לרבא אחר ששחטו וזרקו את דמו מה דהוה הוה, א"ל רבינא **אכילת פסחים מעכבא מדרבה בר רב הונא** וכו'. ופירש"י (שם ד"ה מאי דהוה הוה וכו') "ומה לי פסח ומה לי שאר קדשים, הא אמרת קדשים אסור ביום ליקוט עצמות לבו ביום כדקתני לערב, ובפסח אמאי שרית ליה, ומשני אכילת פסחים מעכבת ולא העמידו דבריהם במקום כרת".

והקשה הג"ר **ירוחם פישל פערלא זצ"ל** (פ"י לסה"מ לרס"ג מ"ע רס"א): "וסוגיא זו תמוהה מאוד לכאורה, דהא לפי המבואר בפרק כיצד צולין (שם) אחר שחיטה וזריקה בהכשר וגברא דחזי לאכילה, **ליכא למ"ד דאכילת פסחים מעכבא**, ולא פליגי התם רבנן עליה דרבי נתן וקאמרי דאכילת פסחים מעכבא, אלא לענין דבעו שיהא גם הבשר חזי לאכילה בשעת שחיטה וזריקה, ור' נתן סבר דגם בזה אכילת פסחים לא מעכבא, ולא בעינן אלא דליהוי גברא חזי לאכילה אבל בבשר לא איכפת ליה אי לא חזי אפילו בשעת שחיטה וזריקה, ולר' אלעזר סבירא ליה התם דגם בגברא פליגי, דלרבנן בעינן שיהא גברא חזי לאכילה גם בשעת זריקה, ולרבי נתן לא בעינן דליהוי חזי אלא בשעת שחיטה ולא בשעת זריקה כמבואר התם. אבל כשהיו גברא ובשר חזו לאכילה בשעת שחיטה וזריקה לית מאן דפליג כלל, ולכולי עלמא בזה אכילת פסחים לא מעכבא, וכמבואר שם, דאם היה חולה בשעת אכילה ואינו חזי לאכילה, כל שהיה חלים בשעת שחיטה וזריקה אפילו לרבנן לא מעכבא עיין שם. ואם כן סוגיא דזבחים דמיירי לאחר שחיטה וזריקה בהכשר, ומכל מקום קאמרינן אכילת פסחים מעכבא, הוא דבר מפליא ומתמיהה מאוד לכאורה. וביותר יש להתפלא על פירש"י שכתב בזה: "דלא העמידו דבריהם במקום כרת" והוא תימא, הרי בשחיטה וזריקה כבר יצא יד"ח כרת, ואפילו עבר במזיד ולא אכל הבשר, אינו עובר אלא בעשה דואכלו את הבשר בלילה הזה".

2. ולכך מכריח הגרי"פ פערלא בסוגיין מהלך אחר: "אבל נראה, דמזה על כרחך מוכרח לומר, דהא דקיימא לן דהיכא דהשחיטה והזריקה נעשו בהכשר אין אכילת הפסח מעכבת, היינו רק לענין דאינו זקוק לפסח שני, ומשום דכיוון דנשחט בהכשר ונזרק עליו הדם, כבר הורצה הרצאת דמים, ושוב אי אפשר לו להביא פסח שני ולהקריבו על גבי המזבח, דאין מקריבין שני קרבנות על גבי המזבח לחובה אחת, אבל מכל מקום מכרת לא נפטר כל כמה דלא נאכל הפסח, דלענין זה אכילת הפסח מעכבת, והוא צריך להביא פסח אחר אלא שאין לו תקנה. ועד כאן לא פליגי רבנן ורבי נתן, **אלא לענין אם אכילה מעכבתו לחייבו בפסח שני**, אם לא היה הבשר ראוי לאכילה בשעת שחיטה וזריקה, וכן מתניתין דפרק האשה דתנן (להלן צ"א.): "לפיכך אם אירע בהן פסול וכו'" וגם כולה סוגיא דפרק כיצד צולין (שם), **לא מיירי אלא לענין חיובא בפסח שני** וכמבואר שם בהדיא עיין שם, אבל לעולם ודאי לא יצא ידי מצותו וגם לא פקע מיניה חיוב כרת במזיד אלא באכילתו, אף על פי שהיו גברא ובשרא חזו לאכילה בשעת שחיטה וזריקה הדם, דאכילת הפסח מעכבת, דמעיקרא לא באה אלא לאכילה". עכ"ד הנוגעים לסוגיין, עיי"ש עוד מה שכתב בביאור הסוגיא הנ"ל בזבחים. ואמנם כל דבריו הנ"ל הם דלא לפי הרס"ג עצמו, שמנה את הקרבת ואכילת הקרבן פסח למצוה אחת, ודלא כהחינוך (מצוה ו') שכתב כהרמב"ם (פ"ד מק"פ ה"א) שהיו ב' מצוות, וחיוב כרת הוא על מי שלא הקריב.

ואמנם בהמשך הדברים הנ"ל הגרי"פ זצ"ל מקשה על הרמב"ם דאי אכילת קרבן פסח אין בה יותר מאשר כל אכילות הקדשים, א"כ מדוע התורה נתנה מצוה מיוחדת לאכילת קרבן פסח, והלא הוא כמו אכילת כל הקדשים דהוא חלק ממצות הקרבן עצמו. והביא שם הגרי"פ פערלא דברי הרא"ם שכתב ליישב את דעת הרמב"ם, דכיוון דעשייתו והיינו שחיטתו, זריקת דמו, והקטרת אימוריו הם ב"ד בניסן ואכילתו אינה אלא בט"ו לכך מנה להו הרמב"ם כשני מצוות נפרדות.

3. ועוד י"ל, שבאכילת קרבן פסח יש שני חלקים, והיינו שבאכילה זו יש קיום מצוות אכילת הקרבן שמצינו בכל הקרבנות וגם יש בזה מצווה מיוחדת של אכילת הפסח וכדכתיב (במדבר ט', י"א) "על מצות ומרורים יאכלוהו", וכל אחד מחלקי מצווה זו מתקיים בקרבן וכמו שמה שהבאנו לעיל משמיה **דהגר"ח מבריסק זצ"ל** שחלוקה היא מצוות אכילת שאר הקרבנות ממצוות אכילת קרבן פסח, שבאכילת שאר הקרבנות לא בעי שבעל הקרבן יאכל את הקרבן אלא רק צריך שהקרבן ייאכל, אבל בקרבן פסח בעי מעשה אכילה לכל אחד ואחד, ולכן בשאר הקרבנות לא בעי שהכהן או הבעלים יאכל כזית, וכדאייתא בגמרא (אבות דרובי אליהו) שהכהנים היו אוכלים רק פפול מלחם הפנים, ואף שבפחות מכזית לא הוי אכילה מכל מקום כיוון שעיקר המצווה היא שהקרבן ייאכל ולא האכילה עצמה שפיר מהני, אבל בקרבן פסח יש דין נוסף מלבד דיני הקרבן שלו והוא דבעינן מעשה אכילה של כל אחד ואחד, ומצווה זו אינו מקיים באכילת פחות מכזית.

ועפ"י ביאר הגר"ח מבריסק זצ"ל את שי' ר"א בן עזריה שסובר שמדאורייתא אין הפסח נאכל אלא עד חצות, וזאת אף ששאר קרבנות נאכלים עד הבוקר, והיינו משום שיש בקרבן דין אכילה כשאר הקרבנות ומצד דין זה הוא נאכל עד הבוקר, ויש בו דין מיוחד של אכילת קרבן פסח ומצד דין זה הוא נאכל רק עד חצות לדעת ר' אלעזר בן עזריה, וכן ביאר **באור שמח** (שם). ואם כן נמצא שיש בקרבן פסח שתי מצוות, האחת היא המצווה דרמיא אקרפתא דכל אחד ואחד לאכול מקרבן הפסח, ומצווה נוספת היא המצווה שקרבן הפסח ייאכל שהיא דין מדיני הקרבן וכמו מצוות אכילת שאר הקרבנות. ועל פי זה יש לישב מה שהקשו האחרונים על הרמב"ם שמנה את מצוות אכילת פסח ושחיטת הפסח אף שבשחיטה בעי שיהיה ראוי לאוכליו ונמצא שהיא אותה מצווה, אמנם לפי הנ"ל י"ל דאף שיש בהם צד משותף שהן חלק ממצוות הקרבן, מכל מקום נתחדש באכילת הפסח מה שלא נתחדש בשאר קרבנות, והוא שיש דין אכילה על כל גברא וגברא ולכן אי אפשר למנות את אכילת הפסח כחלק מהמצווה של קרבן פסח, שכן אכילתו היא דין נפרד בפני עצמו.

4. עוד י"ל לפי זה במה שכבר הבאנו לעיל פלוגתת האחרונים האם מי שאין לו כזית קרבן פסח יאכל פחות מכזית או שמא כיוון שאין בזה מצווה כלל לא יאכל, ולפי הנ"ל י"ל שיאכל, כיוון שאף שאינו מקיים את דין האכילה המיוחד של קרבן הפסח, מכל מקום מקיים את מצוות אכילת קרבן כשאר הקרבנות, ולכן יאכל אף פחות מכזית.

אמנם נראה דמדברי **השאגת אריה** מוכח שאינו סובר כדעת אחרונים הנ"ל שכתבו שיש שתי מצוות נפרדות באכילת קרבן הפסח, דהנה הגמ' להלן (פ"ה.) ובזבחים (ז"ז.) מקשה שיבא עשה של אכילת הפסח וידחה את הלאו דשבירת עצם, והקשה השאגת אריה (ס"ז צ"ט), מדוע לא נימא שיקיים את מצוות אכילת הפסח בבשר אחר חוץ מהמוח שבעצמות, ומדוע יבוא לשבור עצמות אם יכול לאכול את הבשר שמחוץ לעצם, **והוכיח מזה שיש חיוב לאכול את כל הקרבן ולא רק את הכזית**, ודעתו מבוארת דמצווה זו של אכילת פסח הינה על כל הקרבן ולא רק על כזית.